

UOT 332.122

REGIONAL İNNOVASIYA SİSTEMİ VƏ ONUN BAZİS ELEMENTLƏRİ

¹ƏHMƏDOVA TƏRANƏ MÜTƏLLİM qızı

²ƏMİROV İMRAN BALAMİRZƏ oğlu

Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1 – dosent, 2 – baş müəllim

tarana.7474@mail.ru

Açar sözlər: innovasiya, regional innovasiya, regional innovasiya sistemi, innovasiya siyasəti, resurslar, layihələr, biznes strukturları

Müasir dövrdə davamlı sosial-iqtisadi inkişafı təmin edən amillərdən biri də ölkədə rəqabətqabiliyyətli innovasiya sisteminin qurulmasıdır. Ona görə də innovasiya iqtisadiyyatının tərkib hissələrindən biri olan regional innovasiya sistemi ilə əlaqədar mühüm məsələlərin tədqiq edilməsi qarşıya bir məqsəd kimi qoyulmuşdur.

Burada müxtəlif mütəxəssislərin yanaşmaları nəzərə alınmaqla, regional innovasiya sisteminin xarakterik xüsusiyyətlərinə aydınlıq gətirilmişdir. Regional innovasiya sisteminin bazis elementləri şərh edilməklə yanaşı, məqalədə onların yerinə yetirdiyi funksiyalar da ayrı-ayrılıqda araşdırılmışdır.

Bazar münasibətlərində yeniliyin yaradılması və mənimsənilməsi, innovasiyaların təsnif edilməsinin funksiyaları və prinsiplərinin tədqiq olunması ön plana keçməkdədir. Məhz bu məsələlərin həll edilməsi innovasiyalı iqtisadiyyatın yaradılmasına, eləcə də davamlı iqtisadi inkişafa əlverişli şərait yaradır. Ona görə də hazırda ölkəmizdə elmi-texniki tərəqqinin qanunauyğunluqlarının aşkar edilməsinə və innovasiya infrastrukturunun yaradılmasına, uğurlu regional innovasiya siyasətinin həyata keçirilməsinə mühüm yer verilməlidir.

Regional innovasiya siyasəti elə həyata keçirilməlidir, o regionda yaranmış sosial-iqtisadi problemləri aradan qaldırsın və ölkə iqtisadiyyatının daha da gücləndirilməsində özünün töhfələrini vermiş olsun.

Regional innovasiya siyasətinin başa düşülməsi ilə əlaqədar əsas məsələlərdən də biri “regional innovasiya sistemi”dir. “Regional innovasiya sistemi” (RİS) dedikdə innovasiya subyektlərini birləşdirən təşkilati-hüquqi fəaliyyət başa düşülür.

Regionun innovasiya siyasətinə müvafiq olan RİS-in formalaşdırılması regiondakı innovasiya proseslərinin aktivləşdirilməsi, dəstəklənməsi və tənzimlənməsi üçün əsas olmalıdır. RİS-in özü bir-birinə bağlı və təsir göstərən müxtəlif elementlərdən ibarət bütöv bir sistem olmaqla tərkibi müəyyən edilməlidir. [1, s.114]

Öncə aşağıdakı amillər RİS-in vəziyyətinə birbaşa təsir göstərir:

- ölkənin iqtisadi inkişafının strateji idarə edilməsi və bununla əlaqədar olaraq, dövlətin həyata keçirdiyi bölgələrarası fərqliliyinin aradan qaldırılmasına yönəldilən regional siyasət və yerli potensialdan maksimum dərəcədə istifadə edilməsi;

- tərkib elementləri RİS olan milli innovasiya sistemi;

- müvafiq sosial-iqtisadi inkişafın regional strategiyası ilə müəyyən edilən bölgənin iqtisadi və innovasiya siyasəti. [2, s.99]

Regional innovasiya sistemlərinin xarakterik xüsusiyyətlərinə aşağıdakılar daxildir:

- regionun innovasiya inkişafının inkişafının idarəetmə (i/e) sistemi;

- innovativ inkişaf üçün normativ-hüquqi baza;

- regional iqtisadiyyatın sahəvi ixtisaslaşması və struktur xüsusiyyətləri;

- regionun mövcud resurs, texnoloji, innovasiya potensialı və s.

Regional innovasiya sistemi, müəyyən bir bölgədə milli innovasiya siyasəti çərçivəsində innovasiya proseslərinin artırılması vəzifələrinin həyata keçirilməsini təmin etmək üçün hazırlanmışdır. Məhz RİS innovasiya proseslərində mümkün olan bütün regional resursları qarşılıqlı əlaqələndirəcəkdir. Bu həmçinin müxtəlif dəyişikliklərə gətirməklə yanaşı innovasiya siyasətinin reallaşdırılmasının ümumi metodoloji yanaşmalarını və prinsiplərini konkret şəraitə uyğunlaşdıracaqdır. RİS konkret regionun və ölkənin innovasiya siyasətinin xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. [3, s.84]

Regional bir innovasiya sisteminin formalaşdırılması problemi, onun tərkib hissələrinin metodoloji baxımdan kifayət qədər işlənməməsidir. Əlbətdə ki, RİS-nin quruluşu milli sistemin strukturunu bir çox səviyyələrdə təkrarlayır. Ancaq müəyyən regionun RİS-in tərkibi və quruluşu iqtisadi, sosial, ərazi, coğrafi, geosiyasi və digər xüsusiyyətlərə görə fərqlənəcəkdir [9, s.39].

Rusiya Federasiyasının bir çox regionlarında artıq RİS-ləri layihələndirilmiş, yaradılmış və fəaliyyət göstərməkdədir. Lakin təcrübə göstərir ki, sistemin tərkib elementləri arasında daxili əlaqələr kifayət qədər işlənməmiş, xarici mühitlə, xüsusən dövlətlə və yerli icra hakimiyyəti ilə, müəssisələrlə, biznes strukturları ilə və fiziki şəxslərlə qarşılıqlı fəaliyyət mexanizmi inkişaf etməmişdir.

Bu gün RİS-in tərkibi məsələsi işlənilməmiş qalmaqdadır, daha çox diqqət və əlavə araşdırma tələb edir. Aydındır ki, RİS-nin "universal" tərkibi mövcud deyildir. Bunu bir daha RİS-in müxtəlif zəngin normativ-hüquqi və elmi ədəbiyyatların olması təsdiqləyir. Regional innovasiya sisteminin əsas konsepsiya və modellərini nəzərdən keçirib təhlil etməklə aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar:

1. RİS-in modelləri yüksək dərəcədə ümumiləşdirmə ilə xarakterizə olunur. Buna əsasən müəyyən bir bölgənin yenilikçi inkişafının xüsusiyyətlərini təyin etmək çətindir.

2. Əksər modellərdə yenilik zəncirinin ardıcılığı: biliklərin yaranması və çevrilməsi - biliklərin generasiyası və transformasiyası - innovasiyaların işlənməsi və tətbiqi (innovasiya infrastrukturunu) - innovasiya məhsullarının bazara yayılması və reallaşdırılması. Bu RİS-in daxilində və xaricində institusional qarşılıqlı əlaqələri müəyyən edir.

3. RİS formalaşdırılarkən əksər modellərdə milli innovasiya sistemi ilə əlaqələr yoxdur.

RİS-in tərkibi məsələsinin gedişi həll edilərkən bunları nəzərə almaq lazımdır:

▪ RİS-in formalaşdırılması regional inkişaf strategiyalarına yönələn prioritet hədəflərdən biri olmalıdır. Bununla belə, RİS-nin elementar tərkibi regional strateji planlaşdırmanın hədəf təyinetmə sistemində əks olunmalıdır. Bundan əlavə, RİS-in tərkibindəki elementlərin sayı vahid bir sistemin bütövlükdə fəaliyyət qabiliyyətinin təminatı ilə əsaslandırılmalıdır;

▪ RİS-nin struktur elementlərinin eynicinsli olmamasına görə, onun tərkibini funksional əlamətlərə əsasən alt sistemlərə ayırmaq məsləhət görülür. Başqa sözlə, tərkib innovasiya prosesini aktivləşdirmək üçün funksiyaları yerinə yetirməlidir. Belə alt sistemlər RİS-nin bazis tərkibini müəyyən etməlidir;

▪ RİS açıq, dinamik bir sistemdir, buna görə onun tərkibinə və quruluşuna daxili və xarici amillər təsir göstərir. Öz növbəsində, RİS elementləri kimi, həm də onun struktur nüvəsi müəyyən dərəcədə dayanıqlı, elementlər arasında daxili əlaqələr sabit olmalıdır. Bunlar da öz növbəsində regiondakı innovasiyanın inkişafının strateji planlarında əks olunmalıdır;

▪ Formalaşma və inkişaf müddətində RİS milli yenilik sistemi ilə inteqrasiya olunmalıdır. Buna görə də onun tərkibinə elə elementlər daxil olunmalıdır ki, onlar regional və milli yenilik i/e səviyyələri arasında sıx əlaqəni təmin etmiş olsun. [5, s.124]

Regional qanunlarda "regionun məqsədli innovasiya proqramı" terminindən də istifadə edilir. Bu qarşılıqlı əlaqədar tədbirlərin və innovasiya layihələrinin kompleksi kimi başa düşülür. Belə proqramlar resursları, icraçıları və yerinə yetirilmə müddətini əlaqələndirir. Həmin proqramlar innovasiya fəaliyyəti subyektlərinin dövlət tərəfindən müdafiəsinə istiqamətləndirilir. Burada məqsəd regionun sosial-iqtisadi məsələlərinin həll edilməsi üçün elmi tədqiqatların və işləmələrin səmərəli istidada edilməsindən ibarətdir.

RİS əsasən “regional innovasiya siyasəti” ilə qarşılıqlı əlaqədədir. “Regional innovasiya siyasəti” dedikdə regional qanunlarda dövlət hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti başa düşülür. Bu fəaliyyətdə innovasiya strategiyasının prioritetləri, innovasiya proseslərinin bütün fəaliyyət sferalarında müdafiə formaları və stimullaşdırılması əks olunur.

İqtisadi ədəbiyyatlarda digər bir anlayışa da rast gəlinir. Xüsusilə, regional innovasiya siyasətinin-elmi-innovasiya fəaliyyətinin regionda müəyyən edilən məqsədləri və prioritet istiqamətləri olması nöqteyi-nəzərləri geniş yayılmışdır. Bu zaman regional və dövlət i/e orqanlarının qarşılıqlı fəaliyyətinə nail olunmasının yollarına və vasitələrinə önəm verilməlidir.

Bir sıra müəlliflər (T.V.Semenido və başqaları) bu anlayışı regional innovasiya proqramlarının işlənilməsinə gətirib çıxarırlar. O bunların stukturunu innovasiya siyasətinin elementləri kimi tədqiq edir (vəziyyətin təhlili, məqsəd və prioritetlər, prinsiplər, vəzifələr, işləmələrin və reallaşdırmaların təmin edilməsi, gözlənilən nəticələr).

Innovasiya siyasətinin əsas məqsədi dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafın təmin edilməsi maraqları əsasında innovasiya fəaliyyəti üçün dövlət subyektlərində regional qanunların yaradılmasının qabaqcadan nəzərdə tutulmasıdır. Bu məqsədə çatmaq üçün gələcəkdə innovasiya sferasının dövlət tənzimlənməsi tədbirləri sistemindən maksimum istifadə edilməsi nəzərdə tutulur. Həmin tədbirlər sahə prioritetlərinin seçiminə əsaslanmaqla yüksək məhsuldarlıqlı texnoloji zəncirlərin formalaşdırılmasını müəyyən edir. Onlar da öz növbəsində perspektivdə multiplikativ effekti təmin etməyə qadirdir.

Regipon üçün elmi-texniki və innovasiya siyasətinin aşağıdakı vəzifələri vurğulanır:

- yeni rəqabətqabiliyyətli məhsullar yaratmaq və onların keyfiyyətini dünya səviyyəli göstəricilərə yüksəltmək məqsədi ilə innovasiya fəaliyyətlərinin aktivləşdirilməsi. Bunun hesabına bölgənin sənaye və aqrar-sənaye komplekslərinin müəssisələri, qida və emal sənayesi təşkilatları üçün xarici və daxili bazarın genişlənməsi;

- regionun davamlı sosial-iqtisadi inkişafını təmin etmək məqsədi ilə regional elmi-texniki və innovasiya proqramlarının, layihələrinin hazırlanması;

- elmi-texniki, innovasiya proqramları və layihələrə büdcə vəsaitlərinin bölgüsündə rəqabət prinsiplərinin inkişafı;

- elmi, elmi-texniki və innovativ proqramların və regional əhəmiyyətli layihələrin həyata keçirilməsi üçün dövlət mənbələrindən investisiyaların cəlb edilməsi, habelə bölgənin təşkilatlarının yüklənməsi;

- həm müəssisələrdə, həm də həvəskar ixtiraçılarda ixtiraçılıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması, məhsul və texnologiyaların patentlə qorunma səviyyəsinin yüksəldilməsi, xarici patentlərin patent bazarına daxil olması ilə bu sahəsinin qorunması.

Beləliklə, regional innovasiya siyasətinin məqsədi, vəzifələri və formalaşması istiqamətləri müasir dövrdə ölkə iqtisadiyyatının davamlı inkişafının təmin edilməsi baxımından daima diqqət mərkəzində olmalıdır. Məhz onların mütəmadi yenilənməsi iqtisadiyyatımızın inkişafında rəqabət qabiliyyətli məhsulların istehsal edilməsinə gətirib çıxarmaqla müsbət keyfiyyətləri təmin edəcəkdir.

Beləliklə, RİS-in tərkibini formalaşdırarkən onun struktur elementlərinin milli innovasiya sistemilə aktiv əlaqənin təmin olunması nəzərə alınmalıdır. Aydın ki, sistemin formalaşmasının və inkişafının gedişində onun tərkibində və quruluşunda dəyişikliklər baş verir. Bölgədəki innovasiya proseslərinin davamlı tənzimlənməsini təmin etmək üçün RİS-nin elementlərinin bazis tərkibi müəyyən edilməlidir. Bu tərkib də öz növbəsində strateji məsələlərin innovasiya inkişafına nail olunması dövründə dəyişməz qalmalıdır. Eyni zamanda, elementlərin seçimi innovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi və nizamlanması üzrə funksiyaların yerinə yetirilməsinin nəzərə alınması əsasında aparılmalıdır.

RİS-nin bazis tərkibinə aşağıdakılar daxil edilməlidir:

- elmi bilikləri, texniki-texnoloji ideyaları, işlənmələri və həlləri konsentrasiya edən biliklərin altsisteminin generasiyası, innovasiya prosesinin elmi-texniki informasiya, layihə-konstruktor və texnoloji işləmələrlə və s. ilə təmin edilməsi;

- innovasiya proseslərini maliyyə resursları təmin edən (prioritet elmi axtarışlara, təcrübi işləmələrə, innovasiya məhsullarının istehsalına investisiyalara yönələn) investisiya-maliyyə altsistemi;

- elm və istehsal xidmətləri sahəsində hər cür təşkilati formada, institusional şəraitdə və maddi ehtiyatlarda innovasiya proseslərinə dəstək sistemi olan innovasiya infrastrukturunu. İnnovasiya infrastrukturunu innovasiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi və inkişafı üçün təminat yaradır;

- bir qayda olaraq konkret istiqamətlər və proqramlar formasında reallaşdırılan innovasiya siyasəti. Burada innovasiya fəaliyyəti sahəsində bu və ya digər texnoloji istiqamətlər, təşkilati formalar və qarşılıqlı fəaliyyət sahələri nəzərə alınır. İnnovasiya siyasəti iqtisadi subyektlərin innovasiya fəaliyyətində əsas istiqamətdir və eyni zamanda RİS-in idarəetmə mexanizmində əsas vasitə kimi çıxış edir. Bu bölgə iqtisadiyyatına innovasiyaların investisiyalaşdırılması siyasətini təyin edə bilər. Dövlətin innovasiya siyasətinin əsas istiqaməti koordinasiya edilmiş və səmərəli qarşılıqlı fəaliyyət göstərən sistemin yaradılmasından ibarətdir.

Cədvəl 1.

RİS-in bazis elementlərinin tərkibi və onların funksiyaları

№	Elemnetlər	Funksiya	Tərkib
1	2	3	4
1	Biliklərin generasiyası altsistemi	Elmi biliklərin, texnoloji işləmələrin yayılması, generasiyası, konsentrasiyası, elmi-texniki informasiya, layihə-konstruktor və texnoloji işləmələrlə və s. ilə təminat	Layihə-konstruktor büroları, elmi-tədqiqat institutları, informasiya bazaları, laboratoriyalar, təhsil müəssisələri və s.
2	İnvestisiya-maliyyə altsistemi	İnnovasiya proseslərinin maliyyə resursları ilə təminatı, investisiyaların prioritet elmi tədqiqatlara, təcrübi işləmələrə, innovasiya məhsullarının istehsalına istiqamətləndirilməsi	Banklar, investisiya, vençur fondlar, maliyyə, sığorta şirkətləri, biznes-mələkləri və s.
3	İnnovasiya infrastrukturunu	Məsləhətçilik, hüquq, mühasibat, dəstək və yardımlarının göstərilməsi, istehsal sahələrinin, mühəndislik servislərinin, texnoloji avadanlıqların, zəruri resursların və materialların və s. təmin edilməsi	Texnoparklar, biznes inkubatorlar, kollektiv istifadə mərkəzləri, kon-saltinq şirkətləri, texnoloji və start-tap meydança-ları, injiniring şirkətləri, meydançalar, innovasiya platformaları və s.
4	Regional innovasiya siyasəti və normativ hüquqi baza	İnnovasiya strategiyası, təşkilati formalar, elmi, texnoloji istiqamətlər, innovasiya fəaliyyətinin qarşılıqlı əlaqədar növləri, innovasiya sferasında münasibətlərin tənzimlənməsi çərçivəsində innovasiyanın inkişaf prioritetlərinin müəyyən edilməsi	Normativ hüquqi aktlar, sənədlər: qanunlar, qətnamələr, proqramlar, planlar, aktlar, innovasiya fəaliyyətin inkişafı üçün təlimatlar və s.

Bu innovasiya infrastrukturunu özündə cəmləşdirməklə yanaşı müəssisə və təşkilatlar arasında elmi informasiya və texnologiya mübadiləsini əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdırmağa və sürətləndirməyə imkan yaradaraq innovasiya fəaliyyətinin səmərəliliyini yüksəldir. [6, s.82] Bundan əlavə, innovasiya siyasəti innovasiya sahəsində normativ hüquqi bazanın tərkibini və praktiki tətbiqini müəyyən edir.

Beləliklə, RİS-in formalaşdırılmasının əsasında innovasiya proseslərinin aktivləşdirilməsi üçün funksiyaların icrası nəzərə alınmaqla seçilmiş bazis elementlər dayanmalıdır (Cədvəl 1). Bazis

tərkibin seçilməsi ilk növbədə innovasiya fəaliyyətinə zəruri şəraitin yaradılması, onun müdafiəsi və regionda innovasiyanın inkişafını sürətləndirməklə əlaqədardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya fəaliyyətinin təminatı üzrə müəyyən funksiyaları yerinə yetirərkən RİS-in bazis elementlərinin ixtisaslaşması onların fəaliyyətinin yalnız innovasiya sferasında məhdudlaşdırılmasına səbəb olmur. RİS göstərilən alt sistemlərinin elementləri regional iqtisadiyyatın subyektləridir və digər sferalarda da fəaliyyət göstərə bilərlər. Biznes inkubatorunda yerləşdirmək üçün xüsusi mühasibat-auditor, konsaltinq təşkilatı yaratmaq lazım deyil. Artıq mövcud firmalar tərəfindən məsləhətçilik, hüquqi, mühasibat dəstəyi və köməyi göstərilə bilər. Beləliklə, regional innovasiya sisteminin formalaşmasında innovasiya proseslərinin aktivləşdirilməsi funksiyalarının nəzərə alınması, innovasiya fəaliyyətinin koordinasiyasına və innovasiya prosesinin bütün mərhələlərində onu müdafiə edən institutların qarşılıqlı əlaqəsinin təmin edilməsinə imkan yaradacaqdır.

İnnovasiya iqtisadiyyatına mərhələli keçid proseslərində regional innovasiya sisteminin qurulması zamanı göstərilən bazis elementlərinə önəm verilməsi milli iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətinin gücləndirilməsi istiqamətində yeni təhfələr verə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Гончаренко Л.П. Инновационная политика: учебник. М.: КНОРУС, 2009, 352 с.
2. Ванчикова Е.Н., Халтаева С.Р. Оценка реализации стратегии социально-экономического развития региона // Экономика, статистика и информатика. № 4. 2012, с. 99
3. Методология управления инновациями в промышленности: коллективная монография / А.В.Бабкин [и др.]; под ред. А.В.Бабкина. СПб: Изд-во Политехн. ун-та, 2013. с. 84
4. Сактоев В.Е., Халтаева С.Р. Стратегическое управление устойчивым инновационно ориентированным развитием социально-экономической системы региона // Известия Юго-Западного государственного университета. Сер. Экономика. Социология. Менеджмент. №4. 2013. С. 39.
5. Халтаева С.Р., Бадмаев З.В. Учет функций активизации инновационных процессов при формировании региональной инновационной системы // Вестник Бурятского государственного университета. Вып.2а, с.124-128
6. Халтаева С.Р. Основные направления формирования инновационной политики // Вестник ИГЭА. № 5. 2011. С. 82.

РЕЗЮМЕ

РЕГИОНАЛЬНАЯ ИННОВАЦИОННАЯ СИСТЕМА И ЕЁ БАЗИСНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Ахмедова Т.М., Амиров И.Б.

Ключевые слова: *инновация, региональная инновация, региональная инновационная система, инновационная политика, ресурсы, проекты, бизнес структуры*

Одним из факторов обеспечения устойчивого социально-экономического развития в наше время является создание в стране конкурентоспособной инновационной системы. Целью статьи является изучение вопросов, связанных с региональной инновационной системой, которая является одной из составляющих инновационной экономики.

Разъяснены также характеристики региональной инновационной системы с учетом подходов различных экспертов. Рассматриваются не только основные элементы региональной инновационной системы, но и выполняемые ими функции.

SUMMARY
REGIONAL INNOVATION SYSTEM AND ITS BASIC ELEMENTS
Ahmadova T.M., Amirov İ.B.

Key words: *innovation, regional innovation, regional innovation system, innovation policy, resources, projects, business structures*

One of the factors for ensuring sustainable socio-economic development in our time is the creation of a competitive innovation system in the country. The purpose of the article is to study the issues related to the regional innovation system, which is one of the components of the innovation economy.

The characteristics of the regional innovation system are also explained, taking into account the approaches of various experts. The article considers not only the main elements of the regional innovation system, but also their functions.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	14.01.2021
	Son variant	02.02.2021